

VÍGH KATALIN

TÖRVÉNYI VÁLTOZÁSOK A GYAKORLATBAN – GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁS A FŐVÁROSBAN 2014 UTÁN

Három interjú

Az utóbbi években Európa-szerte több ország alapvető célkitűzése lett meghatározott társadalmi csoportok bentlakásos, intézményi ellátásának felváltása különböző alternatív megoldásokkal, legyen az közösségi, családi alapú vagy családi jellegű ellátás. Ezen csoportok közé tartoznak a gyermekek is. Az ehhez kidolgozott nemzetközi útmutatóktól eltérően hazánkban elsősorban és szinte kizárólagosan a nevelőszülői gondozásra való áttérés kapott hangsúlyt. A megvalósításra előírt határidők miatt a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkájának, addig bevett gyakorlatának gyors és jelentős mértékű átalakítására került sor.

A Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) sok módosításon ment át mind a mai napig. 2014 vízvonalos és hangsúlyos év a gyermekvédelmi szakellátásban, hiszen több jelentős, sok gyermeket, szakembert és szervezetet érintő módosítást hozott magával. A Gyermekvédelmi törvénynek 1997 óta fontos és állandó része az a prioritási sorrend, ami a saját családjukból kiemelt gyermekek számára kijelölendő gondozási helyekre vonatkozik. Az ellátási formák sorrendiségét tekintve a szakellátásba kerülő gyermekek számára korábban is a családi alapú, nevelőszülői családban való nevelkedés lehetősége élvezett elsőbbséget az intézményi, gyermekotthoni elhelyezésekkel szemben. A 2014. január 1-jétől hatályos törvényi módosítások egyik fontos eleme, hogy a nevelőszülői családban való nevelkedés még inkább az intézményi ellátások elé és kicsit azzal szembe került. A törvény szerint a gyermekek családi alapú ellátásának biztosítása különösen a 12 év alatti, átlagos szükségletű gyermekek esetében alkalmazandó. Ennek teljesítéséhez a jogalkotó korcsoportok szerint különböző határidőket jelölt meg. A gyermekvédelmi szakellátást érintő módosítások a gondozási formák mellett a szakellátásban élő

gyermekek érdekérvényesítésének képviselőjét, a gyámi feladatokat is célozták. A szakellátásnak e két területe az, amit 2014-es év alapjaiban változtatott meg.¹

Szociális munka szakos hallgatóként 2015 márciusában a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat² vezető beosztású szakembereivel készítettem interjúkat. Bár a módosítások nem egészen forrták ki magukat, kevéssel több, mint egy évvel hatálybalépésük után úgy gondoltam, hogy a törvényi előírásokat a mindennapokban alkalmazó szakemberek tapasztalatai valós képet adnak arról, hogy a paragrafusokban megfogalmazottak hogyan is néznek ki a gyakorlatban. Mindhárom szakember fontos részletekre, problémákra, dilemmákra világított rá.

Lengyel Judittal, a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat akkori nevelési igazgatóhelyettesével a törvényi változásoknak a befogadó otthonokra és az oda érkező gyermekekre gyakorolt hatásairól beszélgettem. Ez az ideiglenes elhelyezést biztosító ellátás a fővárosi gyermekvédelem nagyon fontos állomása. A befogadó otthonban eltöltött időszak alatt a Szakértői Bizottságnak elegendő ideje van arra, hogy a gyermek állapotát, szükségleteit pontosan felmérje, és ennek ismeretében tegyen javaslatot az Elhelyezési Szolgálat a gyermek gondozási helyére. Fontos kérdés az is, hogy vajon minden gyermek legjobb érdekét szolgálja-e, ha a kiemelését követően azonnal, előzetes ismerkedés nélkül befogadó, nevelőszülői családba kerül. Megfontolandó lenne, hogy a továbbiakban is minden gyermek számára elérhető ellátás maradjon, azonban a befogadó otthonokra a gyermekotthonról szóló szabályozások vonatkoznak, így a törvény szerint 12 év alatti gyermekek már szintén nem helyezhetők el itt ideiglenes időre.

Farkas Péter, az Elhelyezési Szolgálat vezetője a gondozási hely kijelölésének korábbi bevett gyakorlatát és a 2014-es évtől az ebben bekövetkező markáns változásokat, az ehhez való igazodást, a mindennapi munkavégzésükben bekövetkező változásokat ismertette. Nagy hangsúlyt kaptak az azonnali és szükségletfelmérés nélküli elhelyezések és azok hatása a gyermekekre és szüleikre, a nevelőszülőkre és a szakemberekre is.

Both Éva, a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat általános igazgatóhelyettese a szakellátásba vezető hatósági intézkedések problémáiról, a befogadó otthon és a szakellátás jelenlegi és valódi feladatairól, a törvényi változásoknak a szakellátásra gyakorolt hatásairól, az előírások és kitűzött határidők megvalósíthatóságáról, betartásáról osztotta meg gondolatait.

Az interjúk kapcsán felmerülhet a kérdés: vajon miért volt égetően szükséges törvényben megszabott, nagyon közeli határidőkkel sürgetni a gyermekek nevelőszülői családban való gondozását, ha a törvényben már a kezdetektől felállított prioritási sorrend is ezt az irányt követte? A módosítások gyakorlati alkalmazását

¹ A Gyermekvédelmi törvény Átmeneti rendelkezésekről szóló részében található a nevelőszülői elhelyezésekhez előírt korcsoportok és határidők. A gyámi feladatok változásairól különösen a törvényi hatósági intézkedésekre, gyermekotthonokra, nevelőszülőkre vonatkozó részében, valamint a gyermekvédelmi gyám kirendeléséről és jogállásáról szóló részeiben olvashatunk.

² Az intézmény neve időközben változott, jelenleg: Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat.

és annak nehézségeit jól szemlélteti Both Éva gondolata: „Az nem megy, hogy kiválóan dolgozom, pontosan (hiba nélkül), költségtakarékosan (olcsón) úgy, hogy nagyon kevés az időm (gyorsan). Kiválóan, olcsón, gyorsan, szokták mondani: ebből a háromból választani kell kettőt – egyszerre a három nem megy. (...) És közben az egy nagyon fontos szempont, hogy a gyermek ideje telik” (Both Éva, interjúrészlet).

Interjú Lengyel Judittal, a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat nevelési igazgatóhelyettesével

– A Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat nevelési igazgatóhelyetteseként hogyan látja: az aktuális törvényi változások – különösen a gyermekek fokozatos elhelyezése nevelőszülői családokba – hogyan érintik a befogadó otthonok működését, a bent tartózkodó gyermekek mindennapjait?

– Tavaly indult el a folyamat, miszerint az újonnan bekerülő 12 év alatti gyermekek esetében a nevelőszülői elhelyezés az elsődlegesen figyelembe vehető gondozási hely. Elég jól beállt erre a rendszer. A gyámhivatalok korábban nem kerestek meg bennünket előzetesen, hanem csak akkor értesültünk a bekerülésről, amikor megérkezett a gyermek a Szakszolgálat aulájába. Ezzel azért majdnem minden gyámhivatal felhagyott, tehát ha azonnali elhelyezésről van szó, akkor is megkeresi az Elhelyezési Szolgálatot, és a Szolgálat még aznap pár órán belül megpróbál javaslatot tenni a gondozási helyre. Ez vagy a befogadó otthon, vagy sikerül pár óra alatt már nevelőszülői családot találni. Erre azért a nevelőszülői hálózatok is elég jól rákapcsolódtak. Tavaly január 1-je előtt már több ilyen egyeztetést folytattunk a gyámhivatalokkal, nevelőszülői hálózatokkal, hogy mi lehetne ennek a folyamatnak a formai módja. Tavaly arra készültünk, így is alakítottuk át a befogadó otthoni csoportok személyi összetételét, hogy le fog csökkenni az óvodás korúak száma. Nyilván azt nem gondoltuk, hogy egyáltalán nem lesznek, de hogy nagyon nagymértékben csökkenni fog ezeknek a gyermekeknek az ellátása a befogadó otthonokon belül. Erre készültünk, úgyhogy február–március környékén át is alakítottuk a csoportok személyi összetételét. Az óvodacsoportunk majd minden munkatársát más csoportba helyeztük át. Másrészt olyan kollégákat is helyeztünk az óvodacsoportba, akiknek több tapasztalatuk van kamaszodó vagy kiskamasz gyermekekkel, hogy ne csak ez az óvodás korosztályra jól reagálni képes munkatársak legyenek. Az év felénél már látszódott, hogy azért ez nem ilyen egyszerű és nem így alakul, úgyhogy most például ott tartunk, hogy az egyik nevelő kolléga el fog menni áprilisban nyugdíjba, és az ő helyére most ismét óvónőt fogunk keresni, mert úgy tűnik, hogy mégiscsak szükséges az ilyen korú gyermekeknek a speciális szakszemélyzet. Az óvodás gyermekeink nem járnak ki óvodába, ezt nem tudjuk megoldani. Az iskolásokat visszük az eredeti

iskolájukba, de az óvodásoknak itt helyben biztosítunk óvodai foglalkozásokat, fejlesztéseket. Mindenképpen kell, hogy óvónők legyen, mert nem látszik az a tendencia, hogy arányait tekintve jelentősen csökkenne az óvodás korú gyermekek száma. Nagyon sok gyermek kerül közvetlenül nevelőszülői családba. Valamivel minimálisan csökkent a befogadó otthonban elhelyezett gyermekek száma. Az óvodacsoportunk létszámát tekintve nem mondható el, hogy igazán csökkent volna. Ennek több oka van. A hosszú testvérsorok nevelőszülői családokba való elhelyezése nagyon nehéz, gyakran olyan problémákkal érkeznek már óvodás gyermekek, ami szinte kizárja a nevelőszülői családba való kerülést.

– *Gondolhatunk akkor ebben az esetben a különleges vagy speciális szükségletű gyermekekre?*

– Igen, de nem kell extrém dologra gondolni, például bizonytalan egészségügyi állapot. Van például olyan gyermekünk, akinél felmerült a hepatitis, hetekbe telik, mire ezt meg tudjuk állapítani. Nem nagyon van olyan nevelőszülői család, aki egy ilyen információval vagy félinformációval – mert ugye biztosan nem tudunk – bevállalna egy óvodás korú gyermeket is akár, úgyhogy ezek mindezt nehezítik. Leginkább talán valóban a testvérsorok együttes elhelyezése az akadály, másrészt óvodás korú gyermekek is érkeznek olyan komoly magatartás problémákkal, esetleg pszichés zavarokkal, amik nyilván nem pszichiátriai betegségek – óvodás korú gyermeknél ezt nem lehet diagnosztizálni – de lényegében nem könnyen kezelhető gyermekek, és ez néha megrémiszi a nevelőszülőket. A kapcsolattartás szintén egy problémás dolog. Itt a befogadó otthonban heti három kapcsolattartást lehet biztosítani a szülőknek, egy nevelőszülői családban – van kivétel, de – mondjuk a heti egy az, ami már jó, hogyha tudja vállalni egy nevelőszülő. Ezek mind nehezítik a nevelőszülői családba való elhelyezést. A tavalyi évben új dologként jelent meg, hogy visszajönnek gyermekek ezekből az azonnali kihelyezésekből. Nem tudok pontos számadatot mondani, nyilván egy is nagyon sok, korábban is jöttek vissza nevelőszülői elhelyezésből, de nem így, egy-két hét után, hanem volt valami előzménye, előzetes erőfeszítés, próbálkozás a család részéről a probléma megoldására. Amikor viszont a gyermek azonnal kerül ki nevelőszülői családba, akkor sokkal hamarabb esélyes, hogy ki is kerül onnan, mert nyilván nincs meg az az érzelmi kötődés, nincs még meg az az ismeret.

– *Tulajdonképpen ezeknek a gyermekeknek az esetében a nevelőszülők kiválasztása nagyon gyorsan, rövid időn belül történik?*

– Igen, ez egy elég rapid kiválasztás, és a gyámhivataloktól kérjük azt, hogy a lehető legtöbb információt adják meg a családról, a gyermekről, amit tudni lehet. Ha nincsen információ, akkor nem is próbáljuk meg nevelőszülőnél elhelyezni, hanem ebben az esetben a befogadó otthonba kerül, és azután akár egy-két hét múlva, ha már van némi tapasztalatunk, benyomásunk a gyermekről,

akkor utána lehet nevelőszülői családot keresni. Nyilván azért ezek az információk gyakran torzok, hiányosak, és van olyan eset is, amire igent mond egy család, aztán később derül ki, hogy nem egészen úgy van, ahogy gondolta vagy képzelte, vagy az ő értelmezésében nem azt jelentette. Ilyenek is vannak: bár rendelkezünk azzal az információval, de valahogy nem ugyanazt értettük alatta. Például: a fejlesztése szoruló gyermek kifejezés nyilván sok mindent takarhat, és amikor élesben körvonalazódik, hogy mit is jelent, akkor sokkal hamarabb mondják a nevelőszülői családok egy-két hete odahelyezett gyermekre azt, hogy akkor mégse tudják vállalni.

– *A nevelőszülői családjukból visszakerülő gyermekeknek rögtön egy újabb nevelőszülői családot keresnek, vagy a befogadó otthonban eltöltenek egy bizonyos időt?*

– Előfordul az is, hogy nevelőszülői családból kikerült gyermeknek rögtön keresünk egy újabb nevelőszülői családot. Ha nem igazán arról van szó, hogy a gyermek körüli információk voltak falsak, akkor azért próbáljuk mégiscsak a nevelőszülői családban való elhelyezést szorgalmazni. Ha kiderül, hogy tényleg súlyos magatartásproblémák vagy a szülők együttműködési nehézsége volt a probléma, akkor bekerül ide a befogadó otthonba, és elindul a klasszikus ideiglenes hatályú elhelyezés, ami eddig is volt. A Szakértői Bizottság vizsgálja a gyermeket, és ugyanúgy tehet nevelőszülői elhelyezésre javaslatot, ha viszont nem talál az Elhelyezési Szolgálat megfelelő nevelőszülőt, akkor szakvélemény-kiegészítéssel tudnak gyermekotthonba, lakásotthonba kerülni, amíg nem találnak a gyermek számára megfelelő nevelőszülői családot. Amikor tehát visszajön egy gyermek a nevelőszülői családból, akkor gyakorlatilag ez történik, azzal a renddel, ami korábban is volt. Viszont ezt nem úgy kell elképzelni, hogy naponta előforduló esetek lennének, de azért mondtam, hogy egy is sok. Nevelőszülői családból való kikerülés egyrészt bántalmazás miatt – ekkor nyilván azonnal el kell hozni a gyermeket –, másrészt valamiféle krízishelyzet miatt történhet. Ez beállhat a családban, akár a család működésében vagy akár a gyermekkel kapcsolatban is merülhetnek fel problémák. Ez esetben gondozási hely váltás keretében történik a gyermek áthelyezése, azt végig tudja esetleg várni a nevelőszülői család is és onnan tud az új gondozási helyre kerülni.

– *A Gyermekvédelmi törvény Területi Gyermekvédelmi Szakszolgáltatásra vonatkozó része leírja, hogy a Szakszolgálatok működtethetnek ideiglenes elhelyezést biztosító gyermekotthont vagy ilyen feladatot ellátó nevelőszülői hálózatot. A Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgáltatnak több telephelye is van, úgy tudom, hogy közülük néhány ideiglenes elhelyezést biztosító nevelőszülők házaiként működhetne.*

– Nem működik, csak szeretnénk, hogy működjenek, várjuk a fenntartónktól az engedélyt... egy éve. Megvan a nevelőszülő, megvan a lakás. Most úgy van, hogy 'és', tehát befogadó otthont és ideiglenes elhelyezést biztosító nevelőszülői

hálózatot működtethetnek. A saját nevelőszülői hálózatunkban lévő nevelőszülőket nyilatkoztattuk, hogy ki az, aki vállalja az azonnali feladatokat is. Vannak olyan nevelőszülőink, akik ideiglenes hatályú elhelyezés alatt is vállalnak gyermeket, nyilván nem egyszerű, főleg egy működő családnak nagyon nehéz azt a fonalat fölvenni. Eleve a rendőrség által hozott gyermekek nem is tudnak rögtön nevelőszülői családba kerülni, mert... hogyan? Este idetelefonál a rendőrség, akkor nem tudunk egy nevelőszülőt sem mozgósítani, hogy tudja-e fogadni rögtön a gyermeket. Ez csak a gyámhivatalok vonatkozásában tud releváns lenni, akik mondjuk reggel 8 és délután 4 óra között érzékelnek valami problémát és megkeresnek bennünket. Akkor tudunk nevelőszülőre javaslatot tenni, de ez is nagyon nagy nehézséget jelent egy nevelőszülői családnak. Eleve nem tartjuk jónak ezt a barátkozás nélküli kihelyezést. Sokkal könnyebb, ha van lehetőség a megismerkedésre. Amikor ideiglenes hatályú elhelyezésből úgy kerültek ki a gyermekek, hogy körülbelül 10 alkalmas találkozás ezt megelőzte, a gyermek is tudta, hogy mire számíthat, ki az az ember. Főleg egy óvodás korú gyermek esetében még inkább fontos, hogy ne úgy kerüljön oda, hogy azt se tudja, hogy ki az a felnőtt, hanem legyen valami információja róla. Ezek nagyon nehezek az azonnali elhelyezéseknél. Itt nekünk a befogadó otthonban rengeteg mindenünk van tartalékban, például kiságy, újszülöttnek való ágy, pelenka, cumisüveg. Ezek egy családban, nyilván, ha van olyan korú gyermek, akkor lehet, hogy megvannak, de egyébként nincs a pincében mindenből egy készlet. Ezek mind nehézségek, és nehezen oldhatók meg, hogy azonnal legyenek. Sok újonnan bekerülő gyermek plusz ruha nélkül érkezik a szakszolgálathoz, nem lehet rögtön ruhát szerezni neki. Ezek mind nehezítik ezt a dolgot. Bár igyekeznek ezt a ritmust felvenni a nevelőszülők, de azért ezeket az akadályokat nehezen veszik, ez érthető is. A nevelőszülős házakról az volt az elképzelésünk, hogy itt a Teleki téren van egy lakásunk, valamint a Bartók Béla úton is, de előbb a Teleki térre szeretnénk befogadó nevelőszülői házként működtetni, mert közel van a Szakszolgálat Alföldi utcai telephelyéhez. Ha bármi olyan segítségre van szükség, legyen az tárgyi is, akkor azt akár este is át tudjuk vinni, de jelenleg várjuk a fenntartónktól a működési engedélyt.

– *Ha ezek a befogadó nevelőszülő házak működnének, milyen mértékben tehermentesítenék a befogadó otthonokat?*

– Nagymértékben nyilván nem. Elsősorban óvodás korosztályú gyermekek kerülnének ide, egy házba egyszerre összesen 6 gyermek a nevelőszülővel és egy segítővel, a mi elképzelésünk így néz ki. Így ezek a gyermekek is kvázi családban nevelkednének. Nyilván teljes mértékben nem oldaná meg a helyzetet. Azt azért nem gondoltuk, hogy egyáltalán nem lesz óvodás korú gyermekünk, nyilván vannak is tehát, nemcsak ez az ideiglenes elhelyezés és a hosszú testvérsoroknak a nevelőszülői családba helyezése okoz nehézséget, hanem a hosszú távú elhelyezésük is. Általában egy-két gyermeket vállalnak a kapacitásuk miatt. Főleg úgy, hogy

most a fővárosban azért a legtöbb nevelőszülőnek van munkahelye, ez vidéken lehet, hogy másképp néz ki, de itt a fővárosban van valamiféle állásuk. Lehet, hogy ez részmunkaidő vagy félállás, de akkor is van, amellett 1–2 gyermeknél, főleg ha saját gyermeke is van még a nevelt gyermekek mellett, nem nagyon tud többet bevállalni a kapcsolattartás miatt sem, meg azért sem, mert csak kell a gyermekeket bizonyos helyekre hozni-vinni. A másik oldala, hogy egyáltalán nem ritkák a 3, 4 vagy 5-ös testvérsorok és az sem ritka, hogy ezek a hosszú testvérsorok úgy néznek ki, hogy például van egy egyéves meg egy kisebb is, meg még egy 14 éves is, tehát nagyon vegyes összetételű.

– *Ilyen esetben az ő együtt tartásuk prioritást élvez?*

– Nekünk igen, mi ezt az álláspontot képviseljük, nem is választottunk még szét testvéreket. Valahol máson van a hangsúly, és szétválasztják a testvérsorokat, de mi azt gondoljuk, hogy ez egy olyan fontos kötetlék, hogy ezt nem szeretnénk megbontani, még úgy sem, hogy egy településen belüli nevelőszülői családokhoz kerülnének, mert az sem ugyanaz. Az egy dolog, hogy iskolában találkoznak, de nem egy légtérben élnek. Ilyen esetekben tehát mi inkább a lakásotthoni elhelyezést szoktuk preferálni.

– *A befogadó otthonok csoportlétszámai, illetve a befogadó otthonban eltöltött idő mutat-e valamilyen szembetűnő változást?*

– Az éves szinten ellátott gyermekek száma minimális csökkenést mutat. A bent töltött idő viszont nagyon elhúzódott, a tavalyi évben sokkal hosszabb időt voltak bent, mint korábban. Ez több okra vezethető vissza. Egyfelől átalakult a gyámhivatali rendszer is, valamint a Szakszolgálat is. Szétvált a Szakértői Bizottság és az Elhelyezési Szolgálat. Ez okozott működési nehézségeket az elején, aztán utána a gyermekvédelmi gyámok megjelenése, a státuszaikat az év második felében kaptuk meg. Az újonnan bekerülő gyermekeknél, akiket nevelésbe vettek, azonnal gyermekvédelmi gyámot kellett javasolni, és akkor a felülvizsgálatok során a korábbi gondozói gyámságról át kellett térni a gyermekvédelmi gyámságra. Egy idő után egyszerűen elfogytak – mert ugye státuszt nem kaptunk, csak szeptemberben vehettünk fel, azt hiszem, 30 kollégát – ugye a jogszabályban meg van határozva, hogy hány esete lehet egy gyermekvédelmi gyámnak, azok az esetszámok beteltek. Tehát ez is lassította, mert emiatt nem ment ki javaslat, vártuk, hogy gyermekvédelmi gyámot tudjunk javasolni, így legalább a duplájára nőtt a befogadó otthonokban töltött idő, mint korábban.

– *A 2015-ös évben a nevelőszülői családokhoz való elhelyezés fókuszában a 12 év alatti a szakellátásba újonnan bekerülő gyermekek, illetve a már bent lévő 3 és 6 év közötti gyermekek vannak. A 12 éven felüli gyermekek befogadó otthonokban töltött*

idejét nem hosszabbítja-e meg az, hogy elsősorban az előbb említett korú gyermekek elhelyezése a legfontosabb, a határidők miatt?

– Szerintem nem. Nem látok abban különbséget, hogy kor alapján lenne több vagy kevesebb a bent töltött idő. Mindenki vonatkozásában megnövekedett, az imént említett okok minden korosztályú gyermeket egyformán érintenek. Egyébként is nyilván a nagykaszasz problémás gyermekek elhelyezése korábban sem volt zökkenőmentes, mert egy pár olyan intézmény van csak, amik speciális szükségletű gyermekek ellátását vállalják, de igazából összességében mondható el, hogy minden korosztályt tekintve megnövekedett a bent töltött idő. Eddig is túlszűfolt volt a befogadó otthon, amióta itt dolgozom, folyamatosan 100 százaléka feletti a telítettsége, ez így volt tavaly is, tavalyelőtt is. Itt az Alföldi utcai befogadó otthonban 40 gyermek elhelyezését lehetne biztosítani, ez azt jelenti, hogy csoportonként 10 főt lehetne elhelyezni, de ez soha nincs így, most az óvodás csoportunkban 17 gyermek van. Soha nem tartható, egyik csoportban sem a 10 fős létszámmaximum. Tavaly év elején volt nagyon kritikus és drámai a helyzet, április környékén, és akkor tettünk magunk egy kijelentést, hogy nem fogadunk létszám fölött. Aztán ez nem valósul meg, de abból a szempontból kicsit jobb a helyzet, hogy az Elhelyezési Szolgálat elkezdte használni a fővárosi intézményi hálózatot ideiglenes hatályú elhelyezésre is. Egy hete például még 21-en voltak az óvodás csoportban, és még 2-en akartak jönni, azt mondtuk, hogy nem, és kerestek a gyermekotthonok között olyat, ahol ideiglenes hatállyal is lehet elhelyezni gyermeket és volt is üres férőhely. Alapvetően ebből nálunk soha nem volt gond a kollégák szemszögéből, de ha abból indulunk ki, hogy az óvodás csoportban van 1 év alatti gyermek is, meg iskolás is, ugye a testvérsorok miatt, másrészt pedig 17–18 gyermekre egyszerűen nem lehet kellően egyforma és elegendő figyelmet fordítani. Muszáj egyszer csak nemet mondanunk, főleg egy 20 fő közeli csoportlétszámnál, ahol már reális veszélyek lehetnek. A kicsiknél azért is növekedett meg – egyfelől amiket mondtam, másfelől – mert próbálunk nevelőszülői családot találni nekik az ideiglenes hatályú elhelyezés után, és ez nem könnyű. Nagyon lassan hoznak a gyámhivatalok határozatot. Amikor mi kiküldjük a javaslatot – mi is lassan küldjük ki, tehát egyáltalán nem tartjuk a jogszabályban előírt határidőket, de kiküldjük – körülbelül 2 hónap után, és van, hogy eltelik még 2 hónap, mire végleges határozatot hoznak belőle.

– Gyakorlatilag akkor az, hogy a szakellátásba újonnan bekerülő 12 év alatti gyermekek ne kerüljenek intézményes ellátásba, az mégsem tud teljesülni.

– Ezt a jogszabályalkotó is érzékelte, hogy ez így nem tud működni, de nyilván van egy erős nyomás. Amivel szakmai szempontból mi is egyet tudunk érteni, természetesen 12 év alatti gyermeknek és mindenkinek legjobb helye családban lenne, ez nem kérdés. Csak nem minden áron. A fővárosban egyébként nagyon nehéz nevelőszülőket toborozni. Fontos az is, hogy az agglomerációban elérhető-

ek legyenek azok a szolgáltatások, amelyekre egy gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermeknek szüksége lehet, hiszen az, hogy őt kiemelték a családjából, az már önmagában egy trauma, ezzel szakszerűen foglalkozni kell. A befogadó otthonban az egyik legfontosabb szempont, amit figyelembe veszünk, a gyermek iskoláztatása, és ebben sajnos nem látjuk sem a gyermekotthonokat, sem a nevelőszülői hálózatokat, hogy partnerek lennének. Mindegy, hogy nevelőszülői családba vagy gyermekotthonba kerül a gyermek, borítékolható az iskolaváltás. Nekünk is feladattöbblet, hogy elérjük, hogy ne legyen iskolaváltás. A gyermekotthonoknál azt látom, hogy annyira nem ragaszkodnak ehhez, gyakorlatilag föl sem merül, hogy meg lehetne oldani, meg lehetne szervezni. Most például van egy esetünk, egy 7. és egy 1. osztályos gyermek, életkorból adódóan nevelőszülői ellátás kellene a kisebbnek. Nem azt mondom, hogy megfúrjuk a nevelőszülői elhelyezését, de igenis képviseljük azt, hogy ne kerüljön nevelőszülői családba, ha nem tudják megoldani az iskolába járását. Ha 1. osztályban, mondjuk áprilisban, tanév közben kikerülne nevelőszülői családba, és iskolaváltás történne, az én szakmai meggyőződésem szerint az egész iskolai karrierjére rányomná a bélyegét. Ez sajnos a gyermekotthonoknál nem evidencia, mert van 3–4 iskola a kerületben, amivel kapcsolatban van, és oda nyilván egyszerűbb elmenni a gyermekekért is. Nekünk ennek koordinálása óriási feladat itt a befogadó otthonban. Az újonnan bekerülő, ideiglenes hatállyal nevelőszülőnél elhelyezett gyermek esetében nem is merül fel szempontként, pedig az még akkor nagyon képlékeny időszak. Lehet, hogy haza fog kerülni, és akkor majd ismét visszakerül az eredeti iskolájába? Ezek olyan fontos dolgok, amiket mindenképp végig kellene gondolni a gyermekek szemszögéből.

– *Hogyan látja a 3–6 év közötti gyermekek nevelőszülői családban való elhelyezését?*

– Azt gondoljuk, hogy az nem fog akkora kihívást jelenteni. A 0–3 éves gyermekek elhelyezése sokkal nagyobb nehézség volt, nem is sikerült mindenkit kihelyezni. Azzal, hogy nevelőszülők foglalkoztatási jogviszonyba kerültek, nem kapnak gyest vagy gyedet, korábban a hivatásos nevelőszülőknak ugyanúgy járt, ha ilyen kicsi gyermeket vállalt. Most viszont nem szívesen vállalják, nyilván a munkáját nem tudja megtartani, mondjuk, egy féléves gyermek mellett, a nevelőszülői díjért pedig önmagában nem éri meg. Ezért jelent nagyobb kihívást a 0–3 év közötti gyermekek nevelőszülői családban való elhelyezése. A 3–6 éves korú gyermekek nincsenek tömegével gyermekotthonokban, vagy ha vannak is, akkor például testvérsorok tagjai, tehát azért mindegyik mögött van valami egyéb szempont is. Korábban is ez volt a prioritás, hogy a kicsi gyermekek kerüljenek nevelőszülői családba. Okozhat fennakadást, de nem a 3–6 év közötti gyermekek elhelyezése fogja megakasztani a rendszert. A nevelőszülői családok jelentős része pontosan ilyen, 3–6 év közötti gyermekekre vágyik, úgyhogy ez szerintem nem fog az ideai évben problémát okozni.

Összességében elmondhatom, hogy a tavalyi év rendkívüli volt, a rendszerben egy időben rengeteg változtatás történt, gondoltuk, hogy ezt nem lesz egyszerű megugrani. Majdhogynem nem volt olyan eleme a gyermekvédelmi szakellátás rendszerének, ami ne változott volna. Az Elhelyezési Szolgálat, valamint a Szakértői Bizottság megtalálta önmagát a szétválás után mondjuk 3–4 hónappal, a következő probléma ezután az volt, hogy elfogytak a gyermekvédelmi gyámok, akiket javasolni lehetne, és ezek még aztán hoztak magukkal további nehézségeket. Alapvetően befogadó otthon pártiak vagyunk. Azt gondoljuk, hogy nem lehet befogadó otthon nélkül működtetni egy szakellátó rendszert. Fontosnak tartjuk, hogy a valóságban ne az legyen, ami a közhiedelem a befogadó otthonokról, miszerint ott nem történik semmi a gyermekekkel, és folyamatosan elszöknek onnan. Ehhez az kell, hogy legyenek válaszaink. Amikor megérkezik egy gyermek, akkor fel tudjunk vázolni neki és a családjának egy utat, hogy akkor itt most mi is fog történni, hogyan is fog kinézni és mennyi ideig tart majd ez az időszak, nyilván nem becsapva őket, hanem megmaradva a realitásoknál. Ez tavaly teljesen hiányzott. Eleve a gyámhivataloktól úgy jönnek, hogy ez az időszak 30 nap lesz, ezt az időszakot talán könnyebben is veszik a családok, viszont amikor megérkeznek ide, elmondjuk, hogy nem tudjuk, hogy mennyi lesz valójában ez az idő, de az teljesen biztos, hogy nem 30 nap. Tavaly nem is volt olyan gyermekünk, akinek 30 napon belül megoldódott volna az ügye. Ez ugye egy krízisidőszak mind a családnak, mind pedig a gyermeknek, és ha a krízisidőszakban nem tudunk támpontokat, kapaszkodókat adni, akkor a krízisállapotuk csak továbbmélyül. Ha nem tudjuk megadni számukra az alapvető biztonságot, akkor az egész nem tud jól működni. Az a probléma, hogy hatásvizsgálat nélkül vagy hatáselemzés nélkül felborul az egész, és bizonytalanná válik. Sok olyan szülőnk van, akik maguk is szakellátásban nőttek fel, és azért nekik sokkal könnyebb azt elfogadni, hogy lakásotthonba vagy gyermekotthonba kerül a gyermekük, mert mondjuk ő is abban nevelkedett, minthogy egy nevelőszülői családba kerüljön, amiről még mindig az az elképzelés, hogy ott el fogják szeretni, el fogják marni tőlük a gyermeküket. Ez is egy folyamat, amivel dolgozni kellene. Egy azonnali elhelyezés esetében nincs is lehetőség egy úgynevezett barátkozási időszakra, amikor a szülők megismerkedhetnének a nevelőszülőkkel. Ez a gyermek szempontjából is nagyon fontos lenne, hogy úgymond egyáltalán elkezdheti-e merni szeretni a nevelőszülői családot, vagy meg kell felelnie a vér szerinti szülőknek.

– *Hogyan látta, a gyermekvédelemben történt változtatások kidolgozásába be volt vonva a szakmai oldal, s ha igen, mennyire?*

– A gyermekvédelmi gyámság esetében igen, de nem volt úgy előkészítve, ahogy kellett volna, és ez rá is nyomta a gyámságra a bélyegét. A nevelőszülői családok és a gyermekotthonok is kompetenciavesztésnek élik meg, mert korábban az otthonok igazgatói, a nevelőszülői családban elhelyezettek esetében pedig a nevelőszülő lehetett a gyermekek gyámja. A gyermekvédelmi gyámokat pedig mintha

kicsit egyfajta kontrollszemélyként értelmeznék. A nevelőszülőség alapvetően egy szakma, attól függetlenül, hogy az otthonában végzi, nem egy laikus segítségéről van szó, és vannak dolgok, amiknek meg kell felelni. Nem volt jól előkészítve, éppen úgy, mint ahogy a nevelőszülői családok elfogadtatása a vér szerinti családokkal esetében sem. Ezek megvalósulhattak volna kampányszerűen, amiben nyíltan lehetett volna beszélni a változások pozitív és negatív hozadékairól, és hogy valójában mik a kompetenciavesztések. Alapvetően abból indult ki az egész, hogy rengeteg visszaélés történt a gyámi feladatokat ellátó gyermekotthon vezetők vagy nevelőszülők részéről, ezért fontos hogy a gyermekek érdekképviselőjét egy külső, erre a feladatra hivatott szakember tudja végezni. A nevelőszülői családokba való kikerülés hatékony előkészítéséhez biztosan több időre és mélyebb elemzésekre lett volna szükség. Alapvető cél és prioritás minden gyermek esetében, hogy családban nevelkedjen, kérdés az, hogy minden esetben megvalósítható-e.

Interjú Farkas Péterrel, a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Elhelyezési Szolgálatának vezetőjével

– *Kérem, ismertesse röviden, hogyan zajlik a gyermekek gondozási helyének kijelölése!*

– A folyamat úgy néz ki, hogy ha a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezéssel a befogadó otthonba vagy nevelőszülőhöz kerül, és ha gyámhivatal nem szünteti meg az elhelyezést, mert a beutalási okok nem szűnnek meg, akkor jellemzően az elhelyezéssel egy időben vagy azt követően, a hatóság felkéri a Gyermekvédelmi Szakértői Bizottságot a nevelésbe vétel szükségességének, a gyermek személyiségállapotának vizsgálatára és szükségleteinek felmérésére. A Szakértői Bizottság vizsgálaton alapuló szakmai véleményében, a nevelésbe vétel indokolt-sága esetén, javaslatot tesz, és megállapítja a gyermek ellátási szükségleteit és az annak megfelelő elhelyezési formát. Diagnózist állít fel, és ehhez kapcsolódóan a szükségletekhez igazodó szolgáltatások és szakmai segítségnek vonatkozásában is iránymutatást ad. A szakmai véleményt „fordítja le a gyakorlatra” az Elhelyezési Szolgálat azzal, hogy javaslatot tesz a konkrét gondozási helyre, és megtervezi a gyermek szakellátásbeli útjának kereteit, alapjait. A megfelelő/leendő gondozási helyet/helyeket a Gyermekvédelmi törvényben – a konkrét esetre vonatkoztatva – meghatározott általános elhelyezési szempontok alapján, az üres férőhelyeket és működési engedélyeket, egyéb szempontokat – például elérhető szolgáltatások, gyerekközösség összetétele – figyelembe véve választjuk ki. Ezt követően a Szakszolgálatnál tartunk egy megbeszélést („tervezési megbeszélés”), ahol előkészítjük az elhelyezési javaslatot, illetve készítünk egy tervet a gyermek szakellátásban töltött idejére. A jogszabály meghatározza, hogy ezt a javaslatot és tervet kiknek

(gyermek, szülő, leendő gyermekvédelmi gyám, gyermekjóléti szolgálat, jelenlegi és leendő gondozási helyek képviselői stb.) a közreműködésével kell elkészíteni. A tervezési megbeszéléseinken részt vesz a gyermekjogi képviselő is. Az előkészített javaslatot és tervet küldjük meg a gyámhivatalnak. Jogszabályi változás, hogy 2014. január 1-jétől a gyámhivatal tart elhelyezési tárgyalást. A hatóság összehívja azokat a résztvevőket, akik a mi megbeszélésünkön is jellemzően részt vettek, és a tárgyaláson a Szakszolgálat által előkészített elhelyezési javaslatot és tervet vitatják meg.

– *Mennyire jellemző, hogy a gyámhivatalok módosítják a javaslatot?*

– A gyermekvédelmi gyám az, aki ismerteti és képviseli a Szakszolgálat javaslatát ezeken a gyámhivatali tárgyalásokon. Százalékos arányban azt tudom mondani, hogy 98–99 százalékban elfogadja a gyámhivatal azokat a javaslatokat és tervet, amiket mi itt elkészítünk. Az esetek 1 százalékában vagy még kevesebb részében pedig elutasítja, vagy szempontokat megjelölve visszaküldi ezt a javaslatot és tervet. Ilyenkor ezt újból végignézzük, van-e új körülmény vagy szempont, ami alapján módosítani kellene a javaslatot és tervet. Ha ugyanúgy továbbra is fenntartjuk a javaslatot és tervet, akkor visszaküldjük a gyámhivatalnak. Ha a gyámhivatal továbbra sem tartja elfogadhatónak, akkor továbbítja az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottságnak, ahol felülvizsgálják, helyben hagyják vagy módosítják. Az elmúlt egy évben talán egy ilyen eset fordult elő, valamint a gyámhivatalok által visszaküldött javaslat is kevés volt. Olyan szempontból jó, hogy történik egy előkészítés, hogy a gyámhivatali tárgyaláson már nem fogja újdonságként érni sem a szülőt, sem a gyermeket a javasolt nevelőszülő vagy intézmény. Egy olyan javaslatot, tervet hallanak újból, aminek az elkészítésében itt részt vettek. A végleges döntést határozat formájában a gyámhivatal hozza meg. Kérdés, hogy egy megbeszélésen egy órában végig lehet-e beszélni egy-egy ilyen helyzetet, esetet részletesen, vagy hogy mennyire tudunk egy olyan tartalmi részre koncentrálni, mint például, hogy kinek mik a feladatai a beutalási okok megszűnése érdekében. Az, hogy ezek mennyire kerülnek kidolgozásra egy-egy megbeszélésen, ez nyilván az idő és az előkészítés függvénye is. A megbeszéléseken a hangsúly arra kerül, hogy ki lesz a gyermekvédelmi gyám, milyen gondozási helyre kerül a gyermek, és hogyan szabályozzák a kapcsolattartást.

– *Kicsit mintha ez a két megbeszélés, tárgyalás meghosszabbítaná a folyamatot, mintha plusz kör lenne...*

– A szakemberek kapacitása szempontjából, de leginkább a szülőnek és a gyermeknek a szempontjából tényleg mintha az történné, hogy beteszünk egy plusz kört, és ezzel még inkább elnyújtánánk az ideiglenes hatályú elhelyezés idejét, vagy éppen a gondozási hely váltás idejét. A Szakszolgálat elhelyezési tárgyalást tart, és aztán a gyámhivatal vagy tart tárgyalást, vagy nem, de mindenképpen

meghallgatja a szülőt, és lefolytatja az eljárást, felülvizsgálja az ideiglenes hatályú elhelyezést; ez 2013. december 31-ig így ment, ebben a kétlépcsős rendszerben. Az egész elhelyezési tárgyalási folyamatot a jogalkotó áttette a gyámhivatalokhoz. Ugyanakkor azt a feladatot meghagyta a Szakszolgálatok részére, hogy a javaslatokat készítsük elő. A 15/1998-as NM rendelet rögzíti ezt a feladatot, pontosan megjelölve azt, hogy kiknek kell közreműködnie a javaslat és terv előkészítésében. A feladatok a Szakszolgálaton belül is felosztottak. A Szakértői Bizottság vizsgál, megállapít elhelyezési formát és szükségletet, és az Elhelyezési Szolgálat megkeresi az ennek megfelelő gondozási helyet az ellátórendszerben. Ha úgy készítené el a Szakszolgálat a javaslatot és tervet, hogy nem működik közre sem a szülő, sem a gyermek, sem a leendő vagy már kirendelt gyermekvédelmi gyám, sem az alapellátás-beli családgondozó, sem a leendő gondozási hely, úgymond, csak egy adatlapot töltenénk ki a férőhelyeket figyelembe véve, akkor ebben az esetben, a gyámhivatal által visszaküldött javaslatok jóval nagyobb arányban fordulnának elő. Nem lennének megfelelőek az illesztések. Ahhoz, hogy mi ezeket megbeszélés keretében készítjük elő, azért is ragaszkodunk, hogy a szülő és a gyermek is érezze, hogy részese annak döntési folyamatnak, ami róla szól. Fontosnak tartjuk, hogy ez ne csak egy formális javaslattétel legyen papíron keresztül, hanem ténylegesen végig lehessen azt beszélni, hogy milyen lehetősége van a szülőknek, a gyermeknek. Rengeteg gyermeki jog tud érvényesülni egy ilyen megbeszélésen. Azt gondolom, hogy e nélkül nem is lehetne javaslatot, tervet előkészíteni. Bár plusz körnek tűnik, de én azt gondolom, hogy nagyon fontos az, hogy ez megbeszélés keretében történjen. Országosan nem tudom, hogy hány szakszolgálat tart még megbeszélést, de a 19 megye közül 4–5 helyen talán tartanak, vagy összekötik ezt a gyámhivatali tárgyalással. Természetesen ez nagyban összefügghet az elhelyezési lehetőségekkel, és az adott ellátórendszer sajátosságaival is.

– *A plusz kört elsősorban a gyámhivatalok elhelyezési tárgyalására értettem. Mennyiben érzi, hogy ennek a meglátásomnak valós alapja lenne?*

– A fővárosban van egy szoros együttműködés a 23 gyámhivatallal, és valóban, a fővárosi hatóságok, azt gondolom, hogy azt a gyakorlatot szokták meg és mi is, hogy egy teljes anyagot küldünk a gyámhivatalok felé, amiket egyébként a gyámhivatal egy tárgyaláson megvitát. Hogy ez mennyire formális a fővárosi gyakorlatban, erre nem tudok így válaszolni, és nincs is erre pontos rálátásom. A gyámhivatalok is végigmennek azokon a kérdéseken, amiken itt mi, de részben érthetően hagyatkoznak a mi javaslatunkra is. A kérdés, hogy a gyámhivatali tárgyalás nem egy plusz kör-e, azért érvényes kérdés és jó megérzés, mert hosszú éveken keresztül valóban külön tárgyalás nélkül – felülvizsgálva nyilván és a szülőt is meghallgatva és minden eljárási elemet megtartva – hozta meg a döntését a gyámhivatal, alapozva a Szakszolgálat javaslatára.

– *A gyermekvédelmi törvény aktuális változásai és különösen a nevelőszülői családokban való fokozatos elhelyezések előírása milyen hatással van az Elhelyezési Szolgálat munkájára? Mik a szembetűnő változások?*

– Volt egy hipotézis, hogy a Gyermekvédelmi törvénynek a módosítása, a jogszabályi változások alakítani fogják a befogadó otthonba érkező a gyerekeknek egyrészt az életkori megoszlását, másrészt pedig úgy gondoltuk, hogy az intézményi elhelyezések csökkenni fognak, a nevelőszülői elhelyezések pedig emelkedni fognak. Azt lehet mondani, hogy a befogadó otthonba közel azonos számban érkeztek 12 éven aluli gyerekek, mint a korábbi években. Az összes fővárosi illetékességű bekerülő gyermeket tekintve – azokat is, akik nem a befogadó otthonba kerültek – azt tudom mondani, hogy egy jelentős változás van ahhoz képest, ami a korábbi fővárosi gyakorlat volt, mert nagy számban vizsgálat nélküli elhelyezések korábban nem voltak a Szakszolgálatnál. Ténylegesen már a jogszabályi változásra felkészülve 2013 októberétől gyakoroljuk azt az új elhelyezési protokollt, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezést megelőzően vagy azzal egy időben a gyámhivatalok megkeresik a Szakszolgálatot, konkrétan az Elhelyezési Szolgálatot, és elmondják azt, hogy azonnali beutalás szükséges, és adatokat mondanak a gyerekekről, illetve a rendelkezésre álló előzményeket ismertetik, küldik meg. Ennek megfelelően 12 év alatti gyermekeknél, amikor az előzményekből az látszik, hogy egy átlagos szükségletű gyermekről van szó, és nincs olyan ellátási igénye, szükséglete, ami intézményi elhelyezést igényel, akkor mi nem a befogadó otthonra teszünk javaslatot, hanem nevelőszülőt keresünk. A Szakszolgálat az elmúlt 10–15 évet tekintve egyrészt a saját nevelőszülői hálózata mellett együttműködött 7–8 más fenntartású nevelőszülői hálózattal. Ez 2014-re 11 nevelőszülői hálózatot jelentett összesen: a saját hálózatot, valamint 10 más fenntartású hálózatot. Ez idén, 2015-ben 13 nevelőszülői hálózat, tehát folyamatosan bővül. Azoknál a gyerekeknél ahol nem befogadó otthon, nem egyéb más intézmény lesz a gondozási hely – mert még az is elképzelhető, hogy tartós gondozási helyre teszünk javaslatot, tehát a fővárosi szakellátási hálózatból azokra a gondozási helyekre, intézményekre, ahol van már testvér, vagy van valamilyen kapcsolódási pontja az adott gyermeknek –, azokban az esetekben 12 év alattiaknak már nevelőszülőket kerestünk. A korábbi gyakorlathoz képest 136 esetben tettünk közvetlenül nevelőszülőre javaslatot, már a beutalás előtt, tehát ez azt jelenti, hogy ideiglenes hatályú elhelyezéssel már rögtön nevelőszülőhöz került a gyermek. Ez a fővárosi gyakorlatban nagy változás. Azt mondja az ideiglenes hatályú elhelyezésre vonatkozó jogszabályi rész is az elhelyezési formák sorrendiségére vonatkozóan: különélő szülő, harmadik személy – más hozzátartozó, nevelőszülői család, intézményi elhelyezés. Ez a fajta sorrendiség 2014. január 1-jét megelőzően is megvolt a Fővárosi Szakszolgálat törekvéseiben, azaz hogy mindenképpen nevelőszülői családba helyezjük a gyermeket, ha nincs olyan szükséglete, ami intézményi elhelyezést igényelne. Csakhogy a fővárosban és a fővároshoz közel nem volt elegendő nevelőszülő. Most sem lehet azt mondani, hogy a fővárosban

és a fővároshoz közel rendkívül nagy számban lennének nevelőszülői családok, de egy nagyobb felfutást lehet érezni 2013 nyaratól kezdődően. Egy új szolgáltató lépett be azok közé a nevelőszülői hálózatok közé, melyekkel a Szakszolgálat kapcsolatban állt, és így lehetőség nyílt arra, hogy a fővárosban és a fővároshoz közeli gondozási helyre tudjunk nevelőszülői családba helyezni gyermekeket. A jogszabályi változások mindenképpen ösztönözték a hálózatokat, hogy növeljék a férőhely-kapacitásukat. A Fővárosi Szakszolgálat kialakított egy új elhelyezési protokollt, és ez a protokoll úgy néz ki, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezéssel egy időben keressük meg már a gondozási helyet. Ez gyakorlatilag egy gyors – vizsgálatok nélküli – elhelyezés.

– *Mi alapján választják ki a nevelőszülői családot?*

– A konkrét esetből kapcsán meghatározott általános elhelyezési szempontokat figyelembe véve tesszük meg ezeket a javaslatokat.

– *Mik ezek a szempontok?*

– A Szakszolgálatnak feladata az, hogy segítse a hatóságot abban a döntésben, hogy ha valamelyik gyermeknek helyettesítő védelemre, szakellátásra van szüksége, akkor olyan, számára megfelelő gondozási helyre kerüljön, ahol megkapja az állapotának és szükségletének megfelelő ellátást, szolgáltatásokat, és a családjához hasonló környezetben, közegeben tudjon nevelkedni. Amikor a gyámhivatal a gondozási helyet meghatározza, akkor a Gyermekvédelmi törvényben meghatározott szempontokat kell figyelembe vennie, és mi is ezeket a szempontokat követjük, melyek alapján ki lehet választani azt a gondozási helyet, ami a lehetőségek közül a legmegfelelőbb a gyermeknek. Ezek a szempontok az életkor, egészségügyi állapot, a testvérek együttes elhelyezésének szükségessége, a nevelés folyamatossága, kapcsolattartási lehetőségek, a szülő vagy a kapcsolattartásra jogosult hozzátartozók állandó lakóhelyétől való távolság, az iskoláztatási lehetőségek, az egyéb fejlesztési, ellátási lehetőségek. Ezek mind összefüggnek azzal, hogy egyáltalán van-e üres férőhely akár intézményben, akár nevelőszülői elhelyezésről beszélünk, valamint hogy mit tartalmaz a működési engedélye az adott gondozási helynek, milyen ellátás biztosítására jogosult.

Egy megkeresést küldünk körbe a hálózatok között elektronikus úton, táblázatos formában, ahol megjelöljük a gyermek életkorát, szükségleteit, egészségügyi állapotát, oktatási vagy egyéb szükségleteit, a jelenlegi kapcsolattartását, mellékeljük a beutalási okokat és az előzményeket. Megjelöljük a viszontválasz határidejét. A hálózatok reagálnak, és ha több pozitív visszajelzést, kihelyezési ajánlatot kapunk, akkor a gyermek érdekeinek megfelelően a szempontok közül prioritásokat határozunk meg, és ezeket összevetve döntünk.

Az azonnali elhelyezések esetén a gyámhivataloktól és az alapellátásbeli előzmények, jelzőrendszeri tájékoztatások alapján próbálunk megfelelő gondozási he-

lyet keresni a gyermek számára. Ha nincs információnk, illetve az előzmények alapján az elhelyezési forma is kérdéses, ezekben az esetekben mindenképpen intézményi elhelyezésre teszünk javaslatot, és a szükségletek felmérése után tudjuk szakmailag is megalapozottan az adekvát gondozási helyet kiválasztani.

Azt is érzékelnünk kell, hogy a nevelőszülői elhelyezések száma ugyan jelentősen megnőtt az elmúlt két évben, de lehet, hogy el is érte a maximumát. Azt gondolom, hogy a növekedés üteme mindenképpen csökkenni fog. Mostanra így is majdnem duplájára nőtt éves szinten a nevelőszülőhöz elhelyezett gyermekek száma. Ez azt jelenti, hogy amíg 80 és 100 fő közötti volt 2012-ben és azt megelőzően a nevelőszülőhöz kihelyezett gyermekek száma, addig 2013 és 2014-ben 200 fő vagy afölötti volt. Ez maga után vonta azt, hogy az intézményekbe már a nagyobb életkorú gyerekek kerültek be, és általában olyan gyermekek, akiknek volt valami olyan ellátási igényük, ami nem egy átlagos szükséglet volt. A speciális és/vagy különleges szükségletű kamasz gyerekek gondozása vált/válik a fővárosi intézmények fő feladatává. A fővárosi szakellátási hálózat elsősorban egy intézményközpontú ellátásra berendezkedett és differenciált hálózat a többi megyei szakellátási hálózathoz képest. Ez a struktúra is kezd egy kicsit átalakulni, pontosan a jogszabályi változások okán. Amíg el lehetett mondani azt, hogy 30 százalék alatti volt a nevelőszülőnél nevelkedő ellátottak száma 2014. január 1-je előtt, mára ezek az arányok százalékosan és számosságban is változtak. Az összes fővárosi illetékességű ellátott közel 35 százaléka nevelkedik jelenleg nevelőszülői családban. Az látszik, hogy 2013-ban és 2014-ben, évente 100 gyermekkel több került ki nevelőszülői családokba a korábbi évekhez képest.

– A gyors kihelyezéseknél – melyek során nincs lehetőség a gyermek és szüleinek, valamint a nevelőszülői családnak az összeismerkedésre, másrészt nem vizsgálják a gyermeket – mennyire jellemző, hogy ezekből rövid időn belül visszakerülnek a gyermekek?

– Valóban, az Elhelyezési Szolgálat nem látja a gyermeket, nem történik meg a vizsgálata. Az elhelyezés előzményi anyagokra, információkra építve valósul meg úgy, hogy a nevelőszülői család nem találkozott a gyermekkel, nincs barátkozási folyamat, nincs meg ennek a fokozata. 136 ilyen vizsgálat nélküli kihelyezés történt a tavalyi évben nevelőszülői családba. A visszakerülés – azt gondolom, egy is sok – nagyjából 10 és 20 közötti ebből a 136 esetből, ami nem sikeres illesztés volt. Hogy ennek milyen okai vannak, időről időre le szoktunk ülni és végignézzük, elemezzük. Ha nagyon kevés információt kapunk a gyermekről, akkor ebben az esetben nem helyezzük nevelőszülőhöz, speciális ellátást feltételező előzmények ismeretében, vagy a gyermek rossz egészségi állapotának ismeretében szintén nem teszünk javaslatot nevelőszülői családban való elhelyezésre. Bántalmazott gyermekek esetén nagyon megfontoljuk, hogy történjen-e rögtön nevelőszülői családba való kihelyezés, vagy történjen egy gyors vizsgálat és aztán egy kihelyezés. Vannak szakmai megfontolásaink, amik alapján próbál-

juk lecsökkenteni ezeknek a sikertelen kihelyezéseknek a számát. Ezzel együtt ezeknek a kihelyezéseknek nagyon jelentős részénél a vizsgálat is alátámasztja, hogy az ideiglenes gondozási hely nevelésbe vétel esetén is megfelelő. Ugyanakkor továbbra is úgy gondoljuk, hogy egy-egy kihelyezés csak úgy lehet optimális, ha azt megelőzi egy gyermekvédelmi szakértői vizsgálat, és van a megállapított szükségleteknek megfelelő gondozási hely.

– *A gyors kihelyezéseknél mennyi az az idő, amíg a nevelőszülői hálózatokhoz kiküldött felkérésekre visszajelzést várnak?*

– Esettől függ, ugye, azt mondjuk, hogy ideiglenes hatályú elhelyezés egy azonnali kiemelést jelentene, de azért azt is lehet látni a fővárosi gyakorlatban, hogy nem minden esetben van súlyos veszélyeztetés és azonnali kiemelést igénylő helyzet. Ez lehet egy órán belül, lehet egy napon belül, vagy 2–3 napon belül és maximum egy héten belül. Ezt nem mi határozzuk meg, általában megkérdezzük a hatóságtól, hogy mi az előzmény és mikor történne meg a beutalás végrehajtása, és aztán ez alapján határozzuk meg azt, hogy ez a visszajelzési határidő mikor legyen.

– *Mik azok az okok és esetek, amikor egy gyermek nem tud nevelőszülői családba kerülni?*

– A Szakszolgálat helyzetéből azt is figyelembe kell venni, hogy hiába van meg az a törekvése a Szakszolgálatnak, adott esetben a Szakértői Bizottságnak és Elhelyezési Szolgálatnak, hogy a jogszabályi változásoknak megfelelően, az elhelyezési forma sorrendiségét betartsuk, és nevelőszülői családba helyezünk gyermekeket, ha mondjuk nincs kapacitás erre, nincsenek megfelelő gondozási helyek, akkor ezt nem tudjuk megtenni. A Fővárosi Szakszolgálat részéről a nevelőszülői kihelyezés egy illesztési folyamatnak az eredménye. Ha mondjuk, 300 km-re van egy nevelőszülői család, ami be tudja fogadni a gyermeket, és minden feltétel adott, de annak a gyermeknek itt vannak a szülei, ide van kötődése, itt vannak olyan szempontok, amik miatt fővárosi vagy közeli nevelőszülőhöz kell kerülnie, és a szülőkkal való kapcsolattartást csak nagyon ritkán tudná biztosítani a nevelőszülő, akkor nem fogunk arra javaslatot tenni, hogy a gyermek oda kerüljön. Csak nagyon indokolt esetben teszünk javaslatot az 50 km-en túli gondozási helyre. Azokat a szakmai szempontokat, alapelveket minden esetben igyekszünk megtartani, melyek mentén meghatározunk egy gondozási helyet, és amiket már az imént említettem is. A Fővárosi Szakszolgálat még és remélhetőleg a jövőben sem fog eltérni attól az alapelvtől, hogy nem választ szét testvéreket. Nincs az a másból esetleg előforduló működés, hogy szomszéd nevelőszülői családokba, azonos településen nevelőszülői családokba helyezünk külön testvéreket. Ezért 3, 4, 5-ös vagy annál nagyobb testvérsorok elhelyezésére – abban az esetben, ha nincs nevelőszülő – intézményi javaslatot teszünk. Egyedileg, például nagyon el-

váló szükségleteknél nyilván más helyzet is lehet. Ebből a szempontból egy kicsit lehet, hogy az országos működéstől különbözik is a fővárosi működés. Természetesen a lehetőségeket meghatározza az adott ellátórendszer struktúrája.

– *Ezen felül a gyermekvédelmi gyámok munkájának megszervezése (például az utazás) nem oka annak, hogy inkább fővárosi vagy fővároshoz közeli gondozási helyre tesznek javaslatot?*

– Csak azért, hogy a gyámnak ne kelljen távolra utaznia, nem fogunk ezektől az elhelyezésektől eltekinteni. Inkább elsődlegesnek azt tartjuk, ha van egy család, ami megfelelő a gyermeknek, akkor arra fogunk javaslatot tenni.

– *Az azonnal nevelőszülőhöz helyezett gyermekek kisebb eséllyel kerülnek a későbbiekben vissza a családjukba, mint például azok, akik a befogadó otthonba kerülnek ugyanígy?*

– Ha a gyámhivatal ide helyezi ideiglenes hatállyal a befogadó otthonba a gyermeket, akkor minimum heti 3 alkalommal van kapcsolattartási lehetősége a kiskorúnak és a vér szerinti szülőknek vagy a kapcsolattartásra jogosultaknak. Ha nevelőszülőhöz, akkor a heti egy az, ami jellemzően a leggyakoribb kapcsolattartás lehet, ez havonta 4 alkalmat jelent. Átlagosan ez a havi 4 tényleg a maximum a nevelőszülői családoktól. Azt gondoljuk, hogy a gyakori és rendszeres kapcsolattartás főleg az ideiglenes hatályú elhelyezés időszakában nagyon fontos, de a későbbiekben is. A gyermek kapcsolattartási joga sérülhet, amikor nevelőszülői családba kerül, ebben az esetben viszont a családban nevelkedés prioritást élvez a kapcsolattartáshoz képest. Egy intézmény jóval gyakoribb kapcsolattartást tud biztosítani, mint egy nevelőszülő, emiatt gondolhatunk arra, hogy a befogadó otthoni elhelyezésből talán könnyebben kerülnek vissza gyermekek a családjaikba, könnyebben megszűnnek a beutalási okok, és az ideiglenes hatályú elhelyezés. A feltételeket kell a gyermekek igényeihez igazítani, egy megbeszélésen például nem szabad havi egy-két kapcsolattartást biztosító elhelyezést javasolnunk abban az esetben, ha azt látjuk, hogy a gyermek és szülei között szoros a kapcsolat, és ha a gyermeknek kifejezett érdeke a rendszeres kapcsolattartás. Azt gondolom, hogy a kapcsolattartás gyakorisága, minősége és a hazakerülés eredményessége között megfigyelhető az egyenes arányosság, összefüggés.

– *2015 végéig kell egyfelől a 3 és 6 év közötti, már a szakellátásban élő gyermekeket nevelőszülői családban elhelyezni, másfelől pedig az újonnan bekerülő 12 év alatti gyermekeket. Mit látunk a 12 éven felüli gyermekek elhelyezésével kapcsolatban? Az aktuális törvényi módosítások milyen hatással vannak az ő lehetőségeikre? Megfigyelhető-e hogy a változások óta még inkább kevesebb eséllyel kerülnek nevelőszülői családba az ilyen korú gyermekek?*

– Szerintem ebben nincs visszaesés. Testvérek esetében, ha a testvér 12 év fölötti, akkor előfordul, hogy a 12 év alatti testvére okán együtt kerül ki vele nevelőszülői családba, talán az ilyen esetek növelték a 12 év feletti nevelőszülőhöz kerülésének számát. Egyébként mindig az egyéni élettörténetektől és az eset jellemzőitől függ, hogy elképzelhető-e egy 12 év fölötti gyermek nevelőszülői családban való nevelkedése. A 12 éven felüliek nem nevelőszülőnél való elhelyezése inkább fővárosi sajátosság, az intézményi elhelyezésre nagyobb a lehetőség a fővárosban, az ellátórendszer is differenciáltabb. A megyei szakszolgálatoknál jellemző inkább az ilyen korú gyermekek nevelőszülői családba való kihelyezése, az adott ellátórendszerek adottságaiból, lehetőségeiből következően.

– *A törvényi változások óta úgy gondolom, hogy az Elhelyezési Szolgálat leterheltsége is nagyobb lett, így van ez?*

– Más típusú és más ütemű a mi munkavégzésünk. A fővárosi gyakorlat eddig az volt, hogy ha a gondozási hely valóban veszélyeztető a gyermek számára, és nem maradhat ott tovább, akkor ezekben az esetekben volt szükség azonnali elhelyezésre, de ezek az esetek nem fordultak elő nagy számban a korábbi években. Nem volt feladata az a Szakszolgáltatnak, hogy a beutaláskor kell javaslatot tenni, ami egy gyors, rögtön reagáló javaslatot igényel. Ebből a szempontból ez formálta a munkavégzésünket és a saját belső protokolljainkat is. Olyan szociális anamnézist kell rögtön felállítani, olyan fajta szociális munkát kell végezni az elhelyezési ügyintézőknek, ami eddig nagyrészt a Szakértői Bizottság szociális munkásának volt a feladata. Az elhelyezési ügyintézőknek rögtön a megkeresés napján kell minél többet megtudnia az adott gyermekről, és rögtön kapcsolatba lépni mindazokkal, akik valamilyen lényeges információt tudnak adni a gyermekkel kapcsolatban. Ez a feltérképezés az, ami a mindennapi munkavégzésünk sajátossága lett. Másrészt pedig egyáltalán nem kiszámítható, hogy a gyámhivatalok mikor jelzik, hogy azonnal bizonyos számú és szükségletű gyermek számára javasoljunk gondozási helyet, és erre körültekintően kell reagálni. Ezek miatt nehezen tervezhető előre a napi munkánk, sokszor fontossági sorrendet kell felállítani a feladataink között. Összességében a 2014-es év nagyon átmeneti jellegű év volt, és azt gondolom, hogy a 2015-ös és 2016-os év is ilyen lesz.

Interjú Both Évával, a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálat általános igazgatóhelyettesével

– *A Szakszolgálat statisztikai adataiból elég jól kitűnt számomra az, hogy rengeteg olyan gyermek kerül a befogadó otthonokba ideiglenes hatállyal, akik aztán bizonyos időn belül (vannak, akik esetében ez az időszak nagyon rövid) haza is kerülnek. Ennek oka, úgy gondolom, az alap- és a szakellátás nem megfelelő kapcsolata is lehet. Ön hogy látja ezt?*

– Két dolog, amit nagyon fontos rögzíteni, és érdemes azt a gondolatot előhozni, hogy azt gondoljuk, hogy az alap- és a szakellátás nem választható egymástól külön. Egyiknek és másiknak a működése is ráhat a másikéra. A gyermekvédelem egy rendszer, az alap- és szakellátás munkatársai, szemlélete a Gyermekvédelmi törvény által adottan kell, hogy egységesen kiforrjon. Ennek nem mond ellent az sem, hogy az alap- és a szakellátás között van egy lineáris határvonal. Annak az átlépése mindenképpen egy nagyon jelentős döntés és változás a gyermekek és családjaik életében. Van erre egy folyamatára, ami megmutatja ezt a lineáris határvonalat, amit egy nagyon vastag fekete vonalként képzelhetünk el. Ha azt átlépi egy gyermek, az azt jelenti az ő életében, hogy nem élhet tovább a családjában. Ez egy nagyon lényeges, alapvető jogokat befolyásoló döntés, ami Magyarországon közigazgatási hatósági eljárásban valósul meg. Tőlünk fejlettebb szociális rendszerekkel bíró országokban ennek mindig egy bírósági döntésnek kell lennie. Ezt lényeges látni, hogy nálunk közigazgatási eljárás során kimondódhat az, hogy egy gyermek nem élhet a családjával. Ez az a lineáris határvonal, amit átlép egy gyermek. A 2014. évi változások például azt is jelentették, hogy az a mód, ahogyan ez a döntés megszületik, megváltozott. Azt kell látni nagyon pontosan, hogy van egy olyan lehetőség, egy olyan hatósági döntés, ami arról rendelkezik, hogy ha egy gyermek azonnali kiemelését igénylő, életveszélyes helyzetben van, akkor őt menteni kell. A törvény nem definiálja nagyon pontosan, hogy mik ezek az azonnali, veszélyeztető helyzetek, de azért azt szociális munkából tudjuk, hogy ezek azok – és azért ezeket nagyon egyszerűen szoktuk megfogalmazni –, amikor egy gyermek egyedül van egy utcán, éhes és sír, szakad az eső vagy fagy van. és életveszélyben van. Szerintünk ezek az azonnali beavatkozást igénylő kérdéskörbe tartozó esetek. Ilyen azért nincs túl gyakran, de a jogszabály nagyon pontosan ezt fogalmazza meg: azonnali és ön- vagy életveszélyes helyzetben van. Akkor hozhat ilyen intézkedést a hatóság, és nemcsak a gyámhivatal, hanem pont a krízishelyzet miatt, erre felhatalmazza a törvény a rendőrséget, bíróságot, bevándorlási hivatalt, régen a határőrséget is – itt nyilván arról van szó, hogy amikor egy gyermeket a szülei nélkül találunk, és nem azonosítható, akkor őt el kell helyezni, ez teljesen egyértelmű és nyilvánvaló. Erre mindig volt példa és lesz is, különösen egy nagyváros életében. Ezek lennének az ideiglenes hatályú beutalások. De nem ezek teszik ki az ideiglenes hatályú beutalásoknak a túlnyomó részét, ezt is látjuk

sok-sok éve már. Ebben egyébként nem volt változás 2013 és 2014 között sem. Azt gondoltuk, és ez is a Gyermekvédelmi törvénynek egyik módosítása, hogy ennek a lineáris határvonalnak az átlépését eredményező döntések módosítása ahhoz fog vezetni, hogy az ideiglenes hatályú beutalások csökkenni fognak, és inkább nevelésbe vételi eljárások fognak történni, mert arra ad felhatalmazást a törvény, hogy a gyámhivatalok hozhatnak rögtön nevelésbe vételi döntést. Ezzel nem éltek a gyámhivatalok, és azt is gondoljuk, hogy azért nem, mert nem készültek fel rá szakmailag és emberileg. Azt gondoljuk, hogy az ideiglenes hatályú beutalások mögött az 'azonnali és életveszély' mögött rengeteg más ok van. Ez mindenképpen egy krízishelyzet, ez a helyzet minden felfokozott érzelmi vetületével együtt minden résztvevőre hat, de meg szoktuk kérdezni, hogy pontosan ki is van krízisben: a gyermek, a család, valamelyik szülő, vagy maga a hivatal vagy a hatóság, vagy a szociális, segítő szakember? Kinek a krízisét kezeljük az ideiglenes hatályú elhelyezéssel? – ez szerintem egy lényeges kérdés. Amikor péntek délután jelennek meg rendőrséggel beutalt gyermekek, olyan gyermekek, akiknek van alapellátási előzményük, akkor azért ez egy nagyon erős kérdés. Miért pont péntek délután kell rendőrségi beutalással bekerülnie gyermeknek?

Amikor egy ilyen azonnali döntésre kerül sor egy gyermek életében, akkor a szülő felügyeleti joga csak a gondozás-nevelés tekintetében szünetel, az összes többi felügyeleti joga jellemzően él. Ő az, aki a gyermeket törvényesen képviseli. A nevelésbe vétel során minden jogosítvány szünetel. Ahhoz, hogy egy hatóság kimondjon egy olyan döntést, amiben a szülői felügyeleti jogok csorbulnak, szünetelnek, le kell folytatnia egy eljárást. Azt tette lehetővé a jogalkotó 2014. január 1-jétől, hogy két lépésben folytasson le egy ilyen eljárást. Az első lépés lehet az, hogy a gyermeket kiemeli a családjából, és csak a második lépés a tájékoztató. Ezt lehet ízelgetni, hogy mit is jelent: rögtön nevelésbe veheti a gyermeket, és utána elkezd vizsgálni a körülményeket. Mi ezt magunk közt úgy mondjuk, hogy igazából ez az ideiglenes hatályú elhelyezés helyzete, de mégis nevelésbe vételnek hívja a törvény. Igazából a háttér okokat tekintve ugyanazok a dinamikák mennek, mint az ideiglenes hatályú elhelyezéseknél. Egyelőre nem jött be az a jogalkotói elvárás, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezések csökkenni fognak, és valóban azokra az esetekre korlátozódnak majd, amik azonnali veszélyes helyzetek. A beutalások túlnyomó többsége most is ideiglenes hatályú elhelyezés.

– *Lehet ez azért, mert ideiglenes hatályú elhelyezést hozni kisebb felelősség, például amiatt is, hogy a törvény is azt mondja, hogy 30 napon belül még hazakerülhet a gyermek? Nem lehet e mögött egyfajta felelősségtolás is?*

– A nevelésbe vételnél is ott van elvileg, mert nekik le kell folytatni ezt az eljárást, ami a körülmények feltérképezése, és ott is 30 napot mond rá pont. Ezek így egybecsengenek. Ezt ízelgetjük, hogy mi is a kettő közti különbség. Szerintem az lehet, hogy ha jól működne az alap- és a szakellátás összekapcsolódása, ha az alapellátás valóban végezné a családgondozói feladatait egy-egy családdal, akkor az

a gondolkodás, ami úgy írja le a gyermekvédelemben egy gyermeknek az ellátását, hogy az egy egységes, szerves folyamat, akkor a szakellátást nem végstádiumnak értelmeznék. Ez nem egy lineárisan előrehaladó történet, ahol egyre szigorúbb emberekkel és ellátásokkal kerülnek szembe a gyermekek és a családok, hanem a szakellátás egy olyan gyermekvédelmi szolgáltatáscsoport, ami annak az adott gyermeknek a szükségletére válaszol. És annak az adott gyermeknek a szükséglete az, hogy nem élhet a családjával, de ezt fel kell térképezni, meg kell vizsgálni, végig kell gondolni. Egészen határozottan azt gondoljuk, hogy annak a döntésnek, ami ezt a lineáris határvonalat átlépteti a gyermekkel, van egy folyamata. Azt látom, hogy a gyermekjóléti szolgálatok, de mindenki, aki a gyermek körül lévő természetes személy, iskolák, egészségügyi szolgáltatók, nagyon kevésbé alkalmasak arra, hogy végig tudjanak vezetni egy ilyen döntési folyamatot és merjenek meghozni javaslatokat. Az van és az volt a jogalkotó fejében egyébként még 1997-ben is, hogy ez a gondozási folyamat a gyermek körül lévő személyek felelőssége. Iskoláké, egészségügyi szolgáltatóké, gyermekjóléti szolgálatoké. Ha ők azt észlelik, hogy nem tartható tovább a gyermek a családjában valamilyen oknál fogva, és már mindenféle segítséget nyújtottak, mindent kipróbáltak, ami ott helyben elérhető, akkor jön a szakellátás, ami egy olyan speciálisan felkészült szolgáltatáscsoport, ami nem elérhető minden kerületben, minden helyen, és aminek csak addig kell egy gyermeknek szólnia, amíg neki arra szüksége van, és nem tovább és nem is kevesebb ideig. Ez már 1997 óta így van, és nem is sikerült megvalósítani sosem, sőt mintha egyre romlana a helyzet. A fővárosban az látható, hogy a gyermekjóléti szolgálatoknak a kapacitásai, szakemberben, időben, energiában és akár helyben is, súlyosan kevesek a gyermekek és családjaik gondjainak megoldására, illetve hiányoznak azok az egyébként törvényben rögzített ellátási formák, amelyek a gyermeket még bent tartják a családban vagy együttes elhelyezést biztosítanak a szüleikkel. Több olyan gyermekünk van, aki azért kerül szakellátásba, mert nem tudtak anyaotthoni férőhelyet nyújtani számára és az édesanyja számára. Ez biztosan az a helyzet, amikor ők alapellátásban maradhatnak. A törvényben rögzítve van, hogy csak szociális, anyagi veszélyeztetettség miatt nem kerülhet ki a gyermek a családjából, ennek ellenére látjuk azt, hogy hajléktalanság, kilakoltatás okán bizony vannak itt gyermekek. Ez nem abba a szolgáltatáscsoportba tartozik, amit a szakellátásnak nyújtania kell. Az biztos, hogy a családból való kiemelés egy utolsó, végső megoldása lehet csak egy gyermek életének, de az ideiglenes hatályú elhelyezések nem erről szólnak. Az jó megfigyelés, hogy van ebben egy felelősségeltolás. Amikor arról beszéltem, hogy péntek délután egy gyermeket a rendőrség utal be, abban azért nagyon erősen az van, hogy sem a gyermekjóléti szolgálat nem vállalta fel a javaslatot erre a folyamatra, hogy vizsgáljuk meg, mondjuk ki, hogy nem elegendő az, amit a gyermekjóléti szolgálat segítségként nyújtani tud, nézzük meg, hogy mi mást tudunk neki nyújtani, kérjük meg a Szakértői Bizottságot, hogy vizsgálja meg, térképezzük fel a gyermekvédelmi szükségleteit, és erre majd mond valamit a szakellátás, hogy mi az, amit nyújtani tud. Ezek nem történnek meg. Megy valamiféle tologatás,

azt azért sokszor elmondják a gyermekjóléti szolgálatok, hogy a gyámhivatalok és köztük megy egy labda, és ebben játszmák vannak, nagyon furcsa felelősségát-hárítások. Ennek aztán olyan helyzet, olyan kisülés a vége, amit egy rendőr úgy észlel, hogy az tényleg egy veszélyeztetett helyzet.

– *A fővároson belül megfigyelhető, hogy olyan kerületekből, ahol nagyobb esetszámmal, komplexebb problémákkal dolgoznak a gyermekjóléti szolgálatok, onnan esetleg a saját tehermentesítésük okán is, inkább szakellátásba utalják a gyermekeket?*

– Budapesten ezt nem látom annyira, sokkal inkább vidéki leírásokból, vidéki kollégák beszámolóiból látom, mint például Dél- vagy Északkelet-Magyarország, ahol egy adott településen az iskolának, az ellátórendszernek jobb az, ha a gyermeket szakellátásba tolja, mert nem ő vesződik tovább az ellátottakkal. Ebben van egy finanszírozási ellentmondás is. Amíg a helyi ellátás, alapellátás az önkormányzat büdzséjéből megy, addig a szakellátás állami költségvetésből és ez 2013 óta állami fenntartást is jelent. Nemcsak a normatíva jön az államtól, hanem az intézmények fenntartása is állami. Ez biztos, hogy így kontraindikált történet. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kollégák mondják el, hogy szinte lehetetlen visszagondozni szakellátásból gyerekeket, mert például a település iskolája nem fogadja vissza a gyerekeket.

– *Vegyünk egy gyermeket, aki szakellátásba kerül, ezen belül többféle lehetősége van. A törvényben az áll, hogy a szakszolgálatok a befogadó otthonok mellett működtethetnek ideiglenes elhelyezést biztosító nevelőszülői hálózatot. Működik-e ez a Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálatnál?*

– Szerettük volna, hogy legyenek ilyen befogadó házak. A gondolat onnan jön, hogy az 1997-es törvény adott egy preferencia-sorrendet, ami nagyon fontos lépés volt. Elsősorban a saját családjában, ha ez nem lehetséges, akkor is családi környezetbe kerüljön a gyermek. A törvényünk azt mondja, hogy ha a saját családjában nem lehet, a következő az örökbefogadói család, mert az tud olyan biztonságot – jogilag is – nyújtani a gyermeknek, mint a saját, vér szerinti család. És ha e kettő nem megy, akkor is még mindig családi nevelésben gondolkodunk, akkor következik a nevelőszülői család. Ha ez sem sikerül, akkor lakásotthoni, családias forma, kis létszámmal. Ha ezek mind-mind nem működnek, akkor jöhet csak szóba a gyermekotthon, ahol pedig nem lehet több 40 gyermeknél a törvény szerint, de ismerünk háromszor 40 fős gyermekotthont, akár Budapesten is. Ezek láthatóan tudnak csúszkálni. Az alapelv a családias nevelés. Azt rögzítette a mostani módosítás, hogy ez a családias nevelés annyira fontos, hogy már a bekerülés pillanatában is így kell lennie. Nem a tervezés folyamán dől el, nem az örökbe adhatóvá nyilvánítás hosszú folyamata során és nem a nevelőszülői kihelyezésnél, hanem a bekerülés pillanatában, ahogy a családjából kikerült, neki családba kell kerülnie. A gyerekek többségénél ez nevelőszülői befogadó családot fog jelenteni.

– Azt mondja a törvény, hogy a 12 év alatti újonnan bekerülő gyermekeket kell nevelőszülői családokba helyezni. Senki nem tudja pontosan, hogy miért van a 12 év választóvonalként meghúzva. Azt gondoljuk, hogy minden gyermeknek családra van szüksége, elsősorban a sajátjára. Sejtjük, hogy ennek gyakorlati tapasztalati vannak, látjuk azt, hogy azokat a kamaszokat, akik a saját családjukkal és a felnőtt világgal állóháborúban vannak és csatát folytatnak, nem egy másik családra vágnak. De egyébként, hogy miért pont 12 év lett meghatározva, nem tudjuk. A 12 év alatti gyermekek esetében nevelőszülői családban való elhelyezést ír elő a törvény, 3 kivételt tesz: egyik az, ha testvérei vannak, és velük együtt nem helyezhető el, akkor ebben az esetben gyermekotthoni elhelyezés jöhet szóba. Azt is mondja a törvény, hogy az együtt nevelkedő testvérek szétválasztása tilos. Nem lehet erősebb a családban nevelkedés preferenciája, mint az együtt tartás. A másik ok, ami miatt el lehet tekinteni a nevelőszülői családban való nevelkedéstől, az a gyermek egészségügyi állapota, fogyatékosága, amin megint csodálkozunk, mert azt gondoljuk, ha vannak gyerekek, akik nagyon a személyi gondoskodásra, családi nevelkedésre vágnak, azok pont a fogyatékosággal élő gyermekek. A harmadik ok az egyéb okok, amibe minden más beleférhet. Operatív működtetőként azt gondolom, hogy ez az, amikor nem tudunk férőhelyet biztosítani nevelőszülői családban, és kénytelenek vagyunk gyermekotthonban elhelyezni. E sorrend mentén helyeztünk el gyerekeket a 2014-es évben, hangsúlyozva, hogy ebben a városban mindig is a családi nevelés, a nevelőszülői ellátás lényeges szempont volt a gyermekek elhelyezésekor. Akkor, amikor egy tervezési folyamatot végigvittünk, végiggondoltunk, hogy mik azok a szakellátásbeli szolgáltatások, amik a gyermeknek valók, gondoltuk azt, hogy lesznek olyan gyermekek, akiknek nevelőszülői családra lesz szükségük, ők döntően alacsonyabb életkorúak, és akiknél azt lehet látni, hogy a hazagondozásuk egy hosszú folyamat lesz. Tudjuk, hogy vannak családok, akik nem tudnak kicsi gyermeket nevelni, de fognak majd tudni nagyot. Tiszteletben tartva a vér szerinti családok erőforrásait, kapacitásait, gondoljuk azt, hogy lehet perspektívája egy gyermeknek hosszán a szakellátásban úgy, hogy hazakerül. Ezt hangsúlyoztuk mindig, hogy a nevelőszülői ellátás, nagyon fontos gondozási forma, de mindig konkrét, adott gyermek elhelyezési folyamatának tervezésekor dől el. Nagyon pontosan meg kell határozni a gyermek szükségleteit ahhoz, hogy ki tudjuk neki választani a hozzá illő, legmegfelelőbb nevelőszülőt. Ez nem két perc. És ha kimarad az a folyamat, amire utaltam, az alapellátás-beli folyamat, akkor nekünk ezen a lineáris határvonalon kell döntést hoznunk arról, hogy milyen családba illesztjük be a gyermekeket. Az, hogy valakit péntek délután behoz a rendőrség, és rögtön nevelőszülői családba kellene helyeznünk, az egy nagyon nehezen jól kivitelezhető dolog. Csak a gyermek oldaláról nézve nem biztos, hogy jó helyzet, hogy valaki úgy kerül nevelőszülői családba, hogy őt oda nem várták, nem ismerik és egyébként rengeteg fájdalmat hoz a saját szüleitől való elszakadásából. Sokszor eszembe jutnak a befogadó otthon kapcsán a kórházak krízisellátó helyei, ahol nem arra törekednek, hogy hosszú távú ellátást nyújtsanak, hogy magukhoz kössék, hogy jól megismerjék a beteget, hanem

arra, hogy azonnal fájdalmat csillapítsanak és hogy életet mentsenek. A befogadó otthon kicsit ilyen. Egy család nem tud ilyen lenni. Ez szerintem fontos kérdése az új módosításnak. Nem életszerű és szakszerű elvárni családoktól, hogy ilyen update, állandó készenlétben legyenek. 600 körüli a beutalások száma egy évben, nincs ennyi ilyen, teljes készenlétben lévő családunk. Vannak a Szakszolgálatnak telephelyei, lakások, házak, amikről úgy gondoltuk, hogy oda be lehetne állítani jelentkező nevelőszülőket, akik ott élnek, a Szakszolgálat ad melléjük segítőt, és ők csak egy ilyen ideiglenes hatályú befogadást vállalnának el, és azért ez a nagy intézményinél kisebb keretek között működő, de professzionális segítséget nyújtó ellátás lenne. Ez az elképzelés megfulladt 2014-ben, mert a működési engedélyeztetési eljárások elhúzódtak. Pedig rengeteg olyan gyermeket tudnék mondani, aki megfordult itt a befogadó otthonban, és akik számára az a fajta ellátás sokkal jobb lett volna. Leginkább azoknak a gyermekeknek, akik sok testvérrel jöttek, és nagy a korkülönbség köztük.

– *Beszéltünk a gyors elhelyezésekről, amik a 12 éven aluli gyermekekre vonatkoznak. Az ő esetükben a Szakértői Bizottság nem vizsgálja a gyermeket, és így kerülnek ki nevelőszülői családokba. Hogyan látja, ezek mennyire sikeres elhelyezések, a gyermekek és a nevelőszülői családok szempontjából tekintve?*

– Az Elhelyezési Szolgálat nevezi ezt a folyamatot úgy, hogy szükségletfelmérés nélküli kihelyezés. Ez a fővárosban volt ilyen nagy újdonság. A vidéki, megyei Szakszolgálatok között többen nem is rendelkeznek befogadó otthonokkal évek óta, viszont vannak nagyarányú nevelőszülői fejlesztések. A befogadó otthon hiányából adódóan a gyermekeket korábban, a törvény módosítása előtt is, helyből nevelőszülői családokba helyezték. Rendőrautó megállt, és vitte a gyermekeket a nevelőcsaládokhoz. Nem kell messzire menni, Pest megyében például így működik, de Szabolcs-Szatmár-Bereg megye is ilyen. Az ellátott gyermekek legtöbbször ez utóbbi két megyei, valamint a fővárosi Szakszolgálat látja el. Ez után következik Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Az említett két megyében például nincs befogadó otthon, nekik nem volt ez újdonság. Nekünk viszont az volt, mert nekünk van befogadó otthonunk, és működnek 3 év alattiakat ellátó otthonok, régi nevén csecsemőotthonok is. Azt lehetett még látni a korábbi években, hogy azokban a megyékben, ahol rögtön nevelőszülőnél helyezik el a gyermekeket, ezekben a megyékben sokkal magasabbak a gondozási hely váltások száma, mint egy ilyen befogadós-vizsgálós-csecsemőotthonos Szakszolgálatnál, mint amilyen a fővárosi is. Úgy álltunk neki a tavalyi évnek, hogy nagyon fogjuk ezt figyelni, hogy a gondozási hely váltások hogyan alakulnak. Valahogy az év közepe táján azt észleltük, hogy mondjuk 100 kihelyezésből nagyjából 10 volt kudarcos. Ez 10 százalék, én ezt nagyon magasnak gondolom. A korábbi években nálunk ez 5 százalék körül megállt, azt is soknak gondolom, egy gyerek is sok, de amikor ilyen nagy számokat nézünk, akkor ez az 5 százalékról 10 százalékra való ugrás erős változás. Végiggondoltuk, megnéztük esetről esetre a szükségletfelmérés nél-

küli kihelyezéseket, és azt a döntést hoztuk, hogy az a gyermek, akinek az esetében van valamilyen utalás arra, hogy volt pszichiátriai ellátása, azt a gyermeket a befogadó otthonba fogjuk javasolni, mert szeretnénk megfigyelni, szeretnénk, ha egy vizsgálat feltérképezné pontosan, hogy milyen elhelyezés lenne számára a legmegfelelőbb. Senkinek nem jó az – sem a nevelőszülői családnak, sem a gyermeknek –, hogy kudarcba fulladjon a kihelyezés. A kollégáim, amit eddig 20 napig csináltak, például az információk beszerzését, azt most megpróbálják telefonon 2–3 óra vagy nap alatt megszerezni, tehát rövid idő alatt nagyon sok információhoz hozzájutni. Most a beutalás előtt felhív bennünket a gyámhivatal, és megkérdezi, hogy hova írja a beutaló határozatot. Korábban ilyen nem volt, a gyámhivatal a saját teljes döntésének súlyában tudta, hogy van egy Alföldi utca, és akkor meghozta a határozatát. Most a törvény okán kénytelen megkeresni minket, hogy tegyünk javaslatot a befogadó családra. Próbálják a kollégák minél gyorsabban a szakemberek elérhetőségét megtudni, előzményekhez jutni. Ez az egyik oldala. A másik a nevelőszülői hálózatot működtetők, akikkel sokszor leülünk végigbeszélni ezeket a helyzeteket, hogy adjanak nekünk információt a családjaikról, hogy lássuk, pontosan hány férőhellyel rendelkeznek, milyen gyermekek befogadására képesek a családok. Egészen más befogadni egy újszülöttet, mint egy más életkorút. Fontos, hogy felkészítsék a nevelőszülőket arra, hogy gyermekeket nagyon hirtelen fognak kihelyezni hozzájuk. Azt gondolom, hogy igazi intézményabúzus az, amikor egy családjától elszakított gyermeket az új gondozási helyén sem tudunk megtartani.

– *A törvényi módosítás szerint a szakellátásban élő 3 év alatti gyermekeket a tavalyi év végéig kellett nevelőszülői családokba elhelyezni. Úgy tudom, hogy ez nem valósult meg maradéktalanul. Mik lehetnek ennek az okai?*

– Az, hogy nem valósult meg maradéktalanul, azt jelenti, hogy még most is vannak 3 év alatti gyermekek csecsemőotthonban, ezt mi tudtuk, biztosak voltunk benne, hogy így lesz. Abban is biztosak voltunk, hogy nem annyira sokan, mint 2014. január elején, és ezért két telephelyet be is zárt vagy szünetelteti a működését a fenntartó, kevesebb gyermek él csecsemőotthonban, de élnek ott. Azért, mert azok az okok, amiket említettem, amik kivételként jelennek meg, egyrészt megvannak, másrészt egyéb okok közé meg tudunk fogalmazni olyan szakmai alapvetéseket is, amiket nem lehet nem figyelembe venni. Ha egy újszülött szakellátásba utalására azért kell sor kerülnön, mert az édesanyjával együtt az alapellátásban nem helyezhető el, de az édesanya törekszik rá, hogy megoldja a lakhatását és hazavihesse gyermekét, és az édesanya naponta bejár hozzá, az a gyermek nem való nevelőszülői családba, én ezt egészen biztosan gondolom. És, mondjuk, ilyen gyermekek vannak csecsemőotthonban jelenleg is. Ugyanezt gondolom azokról a gyerekekről is, akik bekerülnek, és tisztázatlan az ő illetékességük. Lehet, hogy az édesanya pillanatnyilag nincs is meg, tisztázatlan hogy hogyan érhető el. Szerintem ezeknek a gyerekeknek a 1–2–3 napos fővárosi ellátását nem kell nevelő-

családra rátolni. Vessenek meg, de azt gondolom, hogy nem fogja károsodás érni, ha öt csecsemőotthonban vagy gyermekotthonban látják el néhány napig. Most is vannak olyan gyerekek csecsemőotthonban, akik a testvéreik okán vannak ott, és nem találunk nevelőcsaládot számukra. Ami még megfigyelhető, hogy vannak, akik egészségi állapotuk okán élnek bent, számukra szintén nem találtunk családot, mert annyira speciális fejlesztést, ellátást igényelnek. Közben meg egészen nagy létszámban vannak fogyatékossgal élő gyermekek nevelőszülői családoknál, és nevelkednek fel sikeresen középsúlyos vagy még súlyosabb értelmi fogyatékos gyermekek, akiket ha a törvény betűjét nézem szó szerint, akkor ne is keressünk nekik nevelőszülői családot, de nyilván keresünk nekik. 2014 év végén megnéztük, hogy azok, akik most bent vannak csecsemőotthonokban, ők indokoltan vannak-e bent. Egy érdekes szakmai dilemma volt azokkal a gyerekekkel kapcsolatosan, akik nagyon kicsik, és nem látogatják őket a szüleik, és elindították az örökbe fogadhatóvá nyilvánítási eljárásukat, nagyon fontos kérdés volt, hogy őket adjuk-e nevelőszülői családokba addig, amíg megszületik a döntés az örökbeadhatóságukról, vagy sem. Kössük-e őket addig egy másik nevelőcsaládba, ahonnan majd át kell kötni egy örökbefogadó családba, vagy azt mondom, hogy kivárom azt a 2–3 hónapot, amíg a gyámhivatal meghozza a döntését. Azt gondoltuk, hogy nincsen általános szabály, nem mondhatjuk egyértelműen sem ezt, sem azt, de konkrét gyermek ügyében mindig mérlegeljük, hogy neki mi a legjobb. Volt olyan, akinek az esetében azt mondtuk, hogy kivárjuk a döntést a csecsemőotthonban.

– *Nem ellentmondásos az, hogy a 3 éven aluli gyermekeket nevelőszülői családba kell gondozni, de ezzel párhuzamosan viszont a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony megjelenésével nem kapnak gyest és gyedet a nevelőszülők? Ez nem visszatartó erő abban, hogy a nevelőszülők ilyen korú gyermekek nevelését vállalják?*

– De, és ezt tudtuk mindig. Szerintem az elmúlt 5 év minden nevelőszülői hárlázatos beszámolójában leírtuk, hogy a 3 év alatti gyermekek nevelésére való hajlandóság a nevelőszülők körében egyáltalán nem erős, miközben a 3 éven aluli gyermekek beáramlása a legerősebb. Ez a kettő így nem tud összhangba kerülni. A fővárosban vagyunk, ahol a munkalehetőségek sokkal inkább hozzáférhetőek, mint Észak- vagy Dél-Magyarországon. Itt szempont a munkahelynek a megtartása. Nagyon kevésbé jelentkezik hozzánk megélhetési nevelőszülők. A foglalkoztatási jogviszonnal a nevelt gyerek okán veszíti el a gyest vagy a gyedet (a saját gyermeke okán nem). A foglalkoztatási jogviszonnal úgy van kiszámolva a nevelési díj, hogy akkor éri el a minimálbért a nevelőszülő, hogyha 4 gyermeket nevel. A foglalkoztatási jogviszony nem növelte a nevelőszülőségre jelentkezők számát a fővárosban.

– *A törvény módosításban megjelent a gyermekvédelmi gyámság is. Gyermekelhelyezése csúszott-e, elhúzódott-e amiatt, mert nem volt elegendő számú gyermekvédelmi gyám?*

– Eleinte nem voltak elegendőek a gyámi kapacitások, státuszok, de az újonnan bekerülő gyerekek azonnali kihelyezése nem ezek miatt csúszott, hanem a gyámhivatali eljárások miatt. Amikor egy változás van, az minden szervezetet megvisel és minden folyamat időtartamát megnyújtja. Azért nem lehetett befogadó otthonban hosszan gyermek, mert nem tudtunk gyámot adni. A gondozói gyámság alatt álló gyermekek között még most is van olyan, aki átmeneti nevelésben van, a nevelőszülő az ő gyámja, holott ilyet már nem ismer sem a törvény, sem semmilyen eljárás és jogszabály, de nem került rá sor. Vagy azért, mert mi nem tudtunk aktuálisan gyámot jelölni, vagy a gyámhivatal sok munkája miatt. Az, hogy egy felülvizsgálati folyamat zajlik minden gyermek ügyében, azt jelenti, hogy az összes ellátott ügyét vizsik, és a gyámhivataloknál ez azt jelenti, hogy minden gyermek ügyében határozatot kell hozni. Ez sokkal több munka, mint egy olyan évben, mint amikor nincsenek ilyen módosítások.

– *Végezetül, ha megosztana egy záró, összefoglaló gondolatot a jelenlegi törvényi változásokról: mennyiben teljesíthető az elképzelés, hogy minden gyermek családban nevelkedjen, mikre elegendők a megadott határidők? Teljesíthetők-e a Szakszolgálatokkal szemben állított elvárások?*

– Azt nagyon megtanultam, hogy más a szlogen és más az, amit nap mint nap jogalkalmazóként, döntések végrehajtójaként kell végigvinni. Érdekek vannak, ezekből is sokfélék. A szakellátás egy folyamatba illesztett szolgáltatás. Olyan folyamatnak az egyik állomása, ahol már sok mindenben van túl egy gyermek és a családja is, pont ettől nehéz, bonyolult és érdekek ütközésével és versengésével teli helyzetek ezek. Azt képelem, hogy nekünk egy ilyen Szakszolgálatnál folyamatosan konkrét, adott ügyekben ezeket az érdekeket kell tisztázni és úgy döntéseket hozni. Nincsenek olyan helyzetek, döntések, megoldások, ami mindenkinek rendben lenne. Pont a gyermek létéből adódóan folyton változók is, nekünk ezt kell megtanulni, hogy egy aktuális helyzetben az érdekek mérlegelésével hogyan találjuk meg az optimumot, ami lehet, hogy egy hónap múlva teljesen más és máshol lesz. Attól vagyunk a szakmánk birtokában, ha ezeket tudjuk folyamatában monitorozni. Ebben nyilván vannak ilyen határidő-szorítások, de mindig a konkrét ügy a lényeges. Lesz olyan gyermek, akinek túl fogjuk lépni a határidejét, de az ő ügyének a felméréséhez ez szükséges. Valami ilyen dinamikában gondolkodom akkor, amikor gyermekvédelemről és gyermekvédelmi szakellátás válaszairól gondolkodom. A jó döntésekhez kell idő, megfelelő mennyiségű információ, aminek beszerzése idővel jár. Az nem megy, hogy kiválóan dolgozom, pontosan (hiba nélkül), költségtakarékosan (olcsón) úgy, hogy nagyon kevés az időm (gyorsan). Kiválóan, olcsón, gyorsan, szokták mondani: ebből a háromból

választani kell kettőt – egyszerre a három nem megy. Ezt tanulják a kollégáim, és közben az egy nagyon fontos szempont, hogy a gyermek ideje telik, és teljesen mást jelent egy fél évesnek két hónap, mint egy 16 évesnek a két hónap. Úgy gondolom, hogy ennek az elkülönítése, felmérése és az ebben való különbségtételre való képesség jelenti az igazi szakmai minőséget.